

Andreea-Maria Orșan Acîrnăresei

CRIZE SISTEMICE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

O ANALIZĂ PROSPECTIV ISTORICĂ

Presă Universitară Clujeană

2015

Cuprins

Prefață	9
Mulțumiri	11
Listă abrevieri	13
Listă tabele	14
Introducere	15
Nașterea economiei europene	29
Contextul internațional între 1945–1970	29
Europa și pașii spre integrare	40
„Europa” – noțiuni și concepte	40
Debutul construcției europene după 1945	43
Integrarea Europeană	46
Comunitatea Economică Europeană	48
Uniunea Europeană	49
Tratatul de la Lisabona	52
Europa ca actor actual pe scena internațională	53
Teorii ale integrării	57
Marile teorii	60
Funcționalismul și neofuncționalismul	61
Interguvernamentalismul	69
Interguvernamentalismul liberal	72
Teoriile de mijloc	77
Guvernarea pe mai multe nivele	78
Rețelele de politică	80
Alte abordări ale integrării	83
Constructivismul social	83
Consasociaționalismul și tranzacționalismul	86
Federalism vs. Confederalism	90

Conceptul de dezintegrare	97
Euroscepticismul asupra proiectului european	99
Creșterea economică de la concept, evoluție, teoretizare la efectele globalizării	105
Ce este creșterea economică?	107
Teorii și modele ale creșterii economice	109
Teoriile clasice.....	109
Teoria keynesistă și postkeynesistă	110
Teoria neoclasică.....	111
Noua teorie a creșterii	111
Teorii privind rolul instituțiilor.....	112
Liberalizarea și globalizarea în procesul creșterii economice	113
Finanțele – mecanism și efect al creșterii economice	114
Populația în procesul creșterii.....	115
Creșterea economică vs. dezvoltare economică	116
Creșterea economică în perioada postbelică	117
Spre o teorie a dezvoltării economice. Cazul italian	118
Criza americană și contagiunea economică globală	127
Criza economică – definiții, accepțiuni și concepte în raport cu aceasta.....	127
Criza economică mondială – o criză impusă de instituțiile globale.....	139
Sistemul Rezervelor Federale	146
Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială.....	149
Banca Centrală Europeană.....	158
G20	160
Teorii economice pentru înțelegerea crizei	162
Teoria suprainvestirii: Schumpeter, Wicksell, Cassel, Hayek.....	163
Teoria keynesiană: Keynes, Samuelson, Hicks, Mundell, Fleming.....	164
Teoria monetaristă: Friedman, Phelps, Laidler	164
Noua macroeconomie clasică și teoria ciclului real de afaceri:	
Lucas, Barro, Kydland, Prescott, Long, Plosser	165
Teoria neo-keynesiană: Stiglitz, Krugman, Mankiw,	
Romer, Woodford, Bernanke, Blanchard, Gali.....	166
Soroș și reflexivitatea interferențială	166

Globalizarea: dimensiuni, evoluție și provocări anticriză	168
Criza din anii '70 și balanța puterilor financiare internaționale	177
Criza euro sau criza de legitimitate europeană?	187
Moneda unică europeană și declanșarea crizei economice	189
Moneda euro instrument al integrării economice	194
Fazele integrării economice și monetare	197
Criza zonei euro	207
Scenarii asupra viitorului zonei euro	210
Dezechilibrele regionale și slaba convergență socio-economică din zona euro	216
Situția economico-monetară în Uniunea Europeană.....	222
Legitimitatea proiectului european.....	231
Deficitul democratic.....	237
Europenizarea	239
Identitatea europeană	244
Sinteza rezultatelor eurobarometrelor perioada 2007–2013, România	246
Eurobarometrul 68 din primavara 2007. Raport Național România.....	246
Eurobarometrul 70 din toamna 2008. Raport Național România.....	253
Eurobarometrul 72 din toamna 2009. Raport Național România.....	257
Eurobarometrul 74 din toamna 2010. Raport Național România	263
Eurobarometrul 76 din toamna 2011. Raport Național România	266
Eurobarometrul 78 din toamna 2012. Raport Național România	269
Eurobarometrul 80 din toamna 2013. Raport Național România.....	275
Concluzii.....	281
Bibliografie	289
Surse primare	289
Cărți.....	289
Articole/studii în reviste de specialitate/comunicări.....	294
Documente și surse de internet.....	302

Nașterea economiei europene

„Europa nu este decât o voință comună a celor care trăiesc în ea, printr-o vocație comună... Unitatea europeană stă în spiritul european.”

Bernard Voyenne

Contextul internațional între 1945–1970

Eforturile pentru crearea unei noi ordini economice mondiale din partea puterilor ieșite învingătoare din cel de-al doilea război mondial, în special din SUA, ieșite forțate de conflictul în rolul lor de puteri predominante în plan atât economic cât și politic au fost profund marcate de experiențele primului război mondial și de marea criză din anii '30.

Experții au convenit a afirma că depresiunea economică a deceniului interbelic era agravată de lipsa coordonării politicilor economice naționale, care au privilegiat interesele particulare în ceea ce privește stabilitatea externă. Era de altfel individualizată o puternică legătura între falimentul cooperării economice cu urmările sale relative – în principal prăbușirea comerțului internațional ca urmare a depreciilor concurențiale, creșterea taxelor, cotei importurilor, al trecerii de la multilateralism la bilateralism și la formarea blocurilor comerciale auto suficiente – și crescutul naționalism la nivel politic, care a provocat izbucnirea celui de-al doilea război mondial³⁵.

Prima manifestare concretă a acestei dorințe de reîntărire a fost reprezentată de Acordul Bretton Woods care a dat naștere FMI-ului și Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare, cunoscută în perioada următoare sub numele de Banca Mondială – precum și adoptarea ratelor de schimb fixe între valute și în principiu, convertibilitatea acestora. Înțelegerea asupra acestora două din urma a fost atinsă mai ales datorită presiunilor Americii, care era principalul susținător a convertibilității și a ratelor fixe de schimb.

Pentru promovarea acesteia, reorganizarea concertată a unui sistem monetar bazat pe cooperare, constituia una dintre premisele fundamentale pentru reîntoarcerea ordinii economice internaționale marcată de o majoră deschi-

³⁵ James Harold, *Rambouillet*, 15 noiembrie 1975. *La globalizzazione dell'economia*, Il Mulino, Bologna, 1999, pp. 39–55

dere a piețelor naționale. Și în ceea ce privește obstacolele imediate ale expansiunii comerțului, taxelor și restricțiilor cantitative schimburilor erau luate măsuri în favoarea liberalizării: în timp ce eșuează proiectul american pentru crearea Organizației Internaționale a Comerțului, Acordul General asupra Tarifelor și Comerțului este semnat în 1947 de 23 de țări după intense negocieri și caracterizat de principiul nondiscriminatoriu și de condamnarea restricțiilor cantitative ale comerțului, care au favorizat unele reluări ale schimburilor³⁶.

Cel puțin pentru perioada de până la sfârșitul anilor '50, relevanța reală a instituțiilor Bretton Woods și GATT și principiile care stau la baza acestora nu sunt supraevaluate, în primul rând deoarece erau numeroase cauzele de protecție care să permită evitarea regulilor stabilite, dar mai ales datorită cauzelor condițiilor efective în care se scaldau economiile Statelor Europei, ieșite afectate din război, care și-au aruncat privirea utopicelor planuri americane pentru noua poziție economică mondială postbelică³⁷.

Deși într-o măsură variabilă, aproape toate țările europene erau afiliate unui crescut deficit comercial cu America, același flux de ajutor UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), credite de stat și alte ajutoare de diferită natură de care a beneficiat vechiul continent, este contrabalansat în același timp de o pierdere netă de aur sau valută față de America. Nivelul crescut de importuri se datora necesității impunătoare de reconstrucție, pe care doar America era în măsură să o satisfacă. Rezultatul imediat al întregii situații a fost o acută și generalizată lipsă de dolari (așa numitul „dolar gap”) în țările vechiului continent, agravată ulterior de inflație³⁸.

Într-un astfel de context, caracterizat de o progresivă și inexorabilă eroziune a rezervelor, reîntoarcerea la convertibilitatea monedelor nu mai era fezabilă³⁹. Pentru țările europene, de asemenea, reechilibrarea conturilor externe ar fi comportat în mod necesar adoptarea politicilor deflaționiste, care ar fi încetinit relansarea economică, cu riscul ca rezultatele în urma sacrificiilor

---

³⁶ James F. Peck, *Storia dell'economia internazionale dal 1850 a oggi*, Il Mulino, Bologna, 1999, pp. 402–407; Brian Tew, *Il internazionale di Bretton Woods*, pp. 1–8; Filippo Cesarano, *Gli accordi di Bretton Woods. La costruzione di un ordine monetario internazionale*, Ed. Laterza, Bari – Roma, 2001, pp. 100–142

³⁷ J.C. Martinez Oliva, M.L. Stefani, *Dal Piano Marshall all' Unione Europea dei pagamenti. Alle origini dell'integrazione economica europea*, pp. 133–137; pp. 276–279 in Franco Cotula (a cura di), *Stabilita e sviluppo negli anni Cinquanta. 1. L'Italia nel contesto internazionale*, Ed. Laterza, Roma – Bari, 2001; David W. Ellwood, *L'Europa ricostrita. Politica ed economia tra Stati Uniti e Europa Occidentale, 1945–1955*, Il Mulino, Bologna, 1994, pp. 33–73, pp. 112–115

³⁸ Alan S. Milward, *The reconstruction of Western Europe 1945–1951*, Ed. Methuen & Co LTD, London, 1984, pp. 21–48

³⁹ James Harold, *op. cit.*, pp. 69–73

Respect pentru oameni și cărți

impuse populației să compromită rădăcinile consensului politic, bazat pe aspectele de creștere a bunăstării colective, pe care se odihneau noile guverne postbelice⁴⁰. Nu este surprinzător faptul că la sfârșitul războiului traficul intraeuropean este reluat datorită acordurilor bilaterale de plăți, asemănătoare acordurilor din cursul anilor '30, dar mai flexibile datorită concesiunii liniei de credit reciproc⁴¹.

Începând cu anul 1946 s-a afirmat politica de liberalizare progresivă și de eliminare treptată a controalelor. Această politică a început mai întâi cu controlul cursurilor de schimb. Până în acel moment, cursul de schimb era rămas la nivelul inițial de 100 lire/\$, cu un regim riguros centrat pe alocarea de valută importurilor.

Piața paralelă înregistra devalorizarea progresivă a lirei cu toate consecințele acesteia. Regimul de schimb devenea atât de complex, la fel ca toate sistemele bazate pe schimburi multiple. Existau în același timp patru prețuri ale dolarului⁴²: schimbul oficial de 100 lire pentru cheltuielile cu turismul și emigratia, schimbul comercial de 225 lire, care se aplica la jumătatea veniturilor din exporturi, schimbul liber, care se aplica la 50% rămas și care fluctua zilnic; schimbul stipulat, din când în când în acordurile comerciale cu țări non europene.

Problemele de ordine economică se manifestă în intensitatea lor maximă în anii 1947, când dezacordurile dintre SUA și URSS au condus la formularea din partea americană a „doctrinei Truman”. În acest scenariu, care prefigura Războiul Rece, guvernarea americană și apărarea Europei reprezentau un obiectiv de primă importanță, în special apărarea Germaniei care era principalul obiect de afirmație între cele două superputeri, de tendințele expansioniste sovietice și de avansare a partidelor comuniste care existau mai ales în Franța și Italia. Pentru a fi atins acest obiectiv era fundamentală garantarea unei anumite bunăstări populației europene, având în vedere legătura strânsă dintre dezvoltarea economică, libertate și democrație individualizată de factorii de decizie politică americană. Centralitatea economiei germane pentru reluarea schimburilor intraeuropene a făcut de asemenea indispensabilă integrarea deplină a zonelor de ocupare americană, engleză și franceză în blocul occidental în curs de reconstrucție.

În fața acestei situații, autoritățile americane au realizat un plan general pentru reconstrucția europeană, care să ia în considerare cu prioritate situația

⁴⁰ Alan S. Milward, *op. cit.*, pp. 48–55

⁴¹ Vezi exemplul sistemului de schimburi în *Cinquant'anni di storia*, Ed. Laterza, Bari – Roma, 1995, pp. 35–37

⁴² Augusto Graziani, *Lo sviluppo dell'economia italiana dalla ricostruzione alla moneta europea*, Nuova edizione aggiornata, Ed. Bollati Boringhieri, Torino, 2000, pp. 15–55, cap. Il dopoguerra e la ricostruzione (1945–1955)

concretă în care se scâldau țările vechiului continent. Soluția propusă și realizată era Programul de Reconstrucție Europeană, instituit în aprilie 1948 și numit în istorie precum „*planul Marshall*”, care a consimțit transferarea în Europa a bunurilor în valoare de 12 miliarde \$ între 1948–1951⁴³.

Din partea Statelor Unite ale Americii a venit impulsul decisiv pentru realizarea primei forme de organizare europeană, care a fost economică. Dorința era de a face să renască economiile devastate de distrugerile celui de-al doilea război mondial, în perioada imediat următoare acestuia nevoile Europei fiind mult mai mari decât capacitatea sa de a plăti. Piața europeană a rămas fără monedă convertibilă, chiar dacă țările europene au multiplicat acordurile comerciale bilaterale, acestea au rămas de nivel foarte limitat în raport cu nevoile existente, în timp ce deficitele au epuizat rezervele în aur și dolari.

Pe 5 iunie 1947 într-un discurs ținut la Universitatea Harvard, secretarul de stat american, generalul Marshall a propus *statelor europene* prelungirea și creșterea considerabilă a ajutorului economic nord-american, care de la sfârșitul războiului îmbrăcase forme multiple. Însă Statele Unite au pus o condiție pentru această ofertă: statele trebuiau să participe la crearea unei instituții însărcinate cu gestiunea colectivă a ajutorului acordat și cu elaborarea unui program de reconstrucție europeană. În discursul său, generalul Marshall arăta că: „*nu ar fi nici corect, nici util ca guvernul Statelor Unite să procedeze la stabilirea unilaterală a unui program destinat repunerii pe picioare a economiei europene. Aceasta este treaba europenilor*”⁴⁴.

Pe 12 iulie 1947 a avut loc la Paris o conferință de cooperare economică europeană al cărei principal obiectiv era întocmirea bilanțului nevoilor economice comune. Pe 16 aprilie 1948 s-a semnat convenția instituind O.E.C.E. la care au aderat 16 state. U.R.S.S. a privit în mod defavorabil constituirea O.E.C.E., impunând statelor din Europa Centrală și de Est să respingă oferta americană (în special Cehoslovaciei care acceptase propunerea generalului Marshall). În afara repartizării ajutorului american, această organizație a avut drept obiective și coordonarea politicilor economice naționale, statele membre abandonând treptat condiția de asistență din partea Statelor Unite. S-a mai avut în vedere punerea la punct a unui *sistem multilateral de plăți*, mecanism multilateral de compensație făcut să țină locul convertibilității monedelor, liberalizarea schimburilor, în special prin stabilirea așa-numitelor coduri de liberalizare și prin suprimarea restricțiilor cantitative⁴⁵.

⁴³ Alan S. Milward, *op. cit.*, pp. 48–55

⁴⁴ OECD, *The “Marshall Plan” speech at Harvard University, 5 June 1947*, (<http://www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm>, accesat în 21.02.2014)

⁴⁵ Jean-Marc Favret, *Droit et pratique de l’Union Europeenne*, Ed. Gualino, Paris, 1996, p. 20

Respect pentru oameni și cărți

În schimbul planului de reconstrucție, SUA a pretins în principal, un mai mare grad de cooperare între Statele Europene, finalizat cu o progresivă integrare economică și politică. Rezultatul acestor presiuni integratoare a fost constituirea, în 1948 a Organizației Europene pentru Cooperare Economică, însărcinată cu coordonarea și gestiunea ajutoarelor. În cadrul organizației au fost luate și măsuri pentru reducerea rigidității din acordurile bilaterale de plată prin intermediul planului Marshall.

La fel ca și în cazul Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, Marea Britanie nu a aderat la noua uniune doganală. Înainte autoritățile britanice au lansat propunerea de instituire a unei zone de liber schimb extinsă tuturor țărilor OECE pentru „neutralizarea” constituenței „Comunități” – obiectiv împărtășit și de Elveția – percepută ca amenințare datorită potențialelor implicații de la nivel politic și datorită caracterului său discriminatoriu în plan economic extern. Intuind realele intenții britanice, aceasta nu a fost în favoarea celor șase: proiectul pentru o zonă de liber schimb cuprinzând în practică toate țările europene este lăsat să cadă definitiv în 1958, mai ales ca urmare a poziției negative a Franței⁴⁶.

Între 1958–1959, reînnoirea convertibilității în ceea ce privește raportul dolar și monedele europene constituie un ulterior pasaj în direcția ordinii internaționale marcată de liberalism. Ceea ce a făcut posibilă trecerea de la „*dollar gap*”, datorat creșterii productivității în economiile vechiului continent, a fost aflulul de dolari care a luat forma investițiilor americane externe și progresiva reechilibrare a deficitului comercial cu SUA din partea țărilor europene, alături de devalorizarea lirei sterline și apoi a altor monede continentale, care au constituit un stimulent pentru exporturile europene.

Proiectul zonei de liber schimb este imediat preluat de țări care nu făceau parte din Comunitatea Economică Europeană, care în 1960 a dat naștere Asociației Europene a Liberului Schimb⁴⁷. Fondarea EFTA are la bază și motive de ordin tactic, dată de voința țărilor aderente la formarea unui nou front comun pentru ca apoi să negocieze cu Comunitatea Economică Europeană aspectele ce țineau de nediscriminarea tarifară reciprocă.

⁴⁶ Din OECE au făcut parte toate țările Europei Occidentale cu excepția Spaniei, Greciei și Turciei. Guvernul sovietic a interzis țărilor din Europa Orientală făcând parte din zona lui de influență să adere, văzând condițiile impuse de guvernul american

⁴⁷ În special Marea Britanie era împotriva caracterului supranațional al CEE și asupra faptului că adoptarea tarifelor externe comune ar fi declanșat importurile – în principal în cadrul produselor agricole – din zona Commonwealth-ului, în cadrul căruia predomina un nivel tarifar destul de jos. Vezi C.H. Feinstein, P. Temin, G. Toniolo, *L'economia europea tra le due guerre*, Ed. Laterza, Roma, 1998, pp. 168–172

Dinamismul arătat în curând de Comunitatea Economică Europeană, asistența la contingenta geografică între țări, au condus anumite țări EFTA, printre care Marea Britanie, să ceară în mod formal adeziunea la comunitate. Până la sfârșitul anilor '60, aceste solicitări au fost respinse de către Franța. După ieșirea din scena al președintelui De Gaulle, autoritățile franceze și-au modificat poziția, permițând o primă largire a Comunității în 1973 odată cu adeziunea Marii Britanii, Danemarca, Irlanda. În același timp, un acord între CEE și țările rămase EFTA a condus la instituirea unei zone de liber schimb pentru produsele industriale care prevedea o reducere graduală a barierelor tarifare până la completa lor suprimare realizată în termen de 5 ani.

În anii '60, dincolo de cadrul CEE și EFTA reducerea taxelor tarifare este propusă și în interiorul GATT. După rezultatele nu foarte exaltate a lui Douglas Dillon round (1960–1961) în timpul lui Hologic Kennedy round derulat între 1964–1967, taxele în cadrul produselor industriale – în cadrul CEE, tarifele externe comune – au fost reduse cu 35%⁴⁸. Mai ales în Europa, produsele agricole continuă în schimb să se bucure de o puternică protecție în cadrul concurenței internaționale⁴⁹.

Oportunitatea de recuperare și de convergență au putut fi realizate datorită respectării sau datorită adeziunii structurii economiei europene occidentale la imperati­vele economice și tehnologice de moment. Rezultatul a fost o perioadă de creștere extraordinar de rapidă de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial până la finele anilor '60.

Pentru succesul Europei Occidentale au fost cruciale certitudinile referitoare la garantarea drepturilor de proprietate privată și încrederea în mecanismul prețurilor. Cu toate acestea, creșterea din epoca de aur postbelică nu se datorează doar liberului joc al pieței, ci și datorită unor serii de norme și convenții, unele informale, altele incluse în lege, pentru coordonarea acțiunii partilor sociale și pentru rezolvarea unor serii de probleme care nu ar fi putut fi rezolvate de piețele descentralizate.

Acest conglomerat codificat de norme și acorduri nu s-a realizat de la o zi la alta, în mare parte a fost moștenit din trecut. Industria modernă s-a dezvoltat mai târziu pe continentul European în comparație cu Marea Britanie și SUA, într-o epocă în care tehnologia industrială era mai puternică decât capitalul. Pe măsură ce producția industrială mai complexă și sectoarele industriale erau mai interdependente, devenea urgentă începerea simultană a unei

⁴⁸ Paul Bairoch, *Storia economica e sociale del mondo*, Ed. Einaudi, Torino, 1999, p. 1062

⁴⁹ Francesca Fauri, *L'Italia e l'integrazione economica europea: 1947–2000*, Ed. Il Mulino, Bologna, 2001, pp. 217–222

Respect pentru oameni și cărți

game de industrii, astfel statul dobânda un rol proeminent⁵⁰. Economiiile de industrializare târzie, a căror creștere inițială deprindea atât de asimilarea și adaptarea tehnologiei existente, cât și de experimentarea de noi tehnologii, au dezvoltat sisteme de formare a capitalului uman bazate atât pe învățare cât și pe pregătirea profesională în instituții universitare.

Capacitatea de recuperare a fost punctul forte chiar și pentru economiile planificate organizate după modelul sovietic. Birocrații decideau câte fabrici să se construiască, comandau mobilizarea resursele necesare și limitau consumul pe motivul avansării. Decideau ce fel de tehnologii străine să achiziționeze și sub ce formă. Un succes măsurat se baza mai mult pe formarea forțată a capitalului și pe asimilarea tehnologiilor standard, mai degrabă decât pe cele antreprenoriale și inovatoare. Economiiile planificate din Europa Orientală au fost capabile, cel puțin la început, să obțină rezultate acceptabile. Instituțiile economiei dirijiste prezentau limitări serioase, dar se adaptau mai bine la condițiile „*catch-up growth*”.

Moștenindu-se instituții economice și sociale din trecut, s-a contribuit la succesul economiei europene în cei 25 de ani care au urmat după cel de-al doilea război mondial, dar în același timp, se explică și rezultatele mai puțin satisfăcătoare obținute de Europa în ultima parte a secolului al 19-lea. Pe măsură ce oportunitatea de recuperare și de convergență se înfăptuia continentul trebuia să caute noi modalități de susținere a creșterii. A fost necesară trecerea de la o creștere bazată pe acumulare forțată de capital și de la achiziții de tehnologii deja cunoscute, la o creștere bazată pe eficiență ridicată și pe inovare continuă. O astfel de tranziție este uneori descrisă în termeni de trecere de la o creștere extensivă la o creștere intensivă.

Prin creștere extensivă înțelegându-se creșterea bazată pe formarea de capital și pe stocul existent de cunoștințe tehnologice. Este procesul care constă în creșterea producției utilizând un număr mare de persoane în activitățile tradiționale, și în sporirea productivității muncii, construind un număr major de fabrici pe modelul celor deja existente. Creșterea intensivă, în schimb, însemna creșterea prin intermediul inovației. O cota mai mare din creșterea productivității era atribuită schimbărilor tehnologice, iar o cotă mai mică creșterii factorilor angajați în producție.

Europa care se baza pe o creștere extensivă în anii '50 și '60, nu avea altă alegere decât trecerea la o creștere intensivă începând cu anii '70. Problema identificată în acest demers era dată de inadecvarea instituțiilor care nu erau pregătite pentru provocările creșterii intensive. Sistemele financiare concen-

⁵⁰ Paul Rosenstein – Rodan, “Problems of industrialisation of Eastern and South – Eastern Europe”, in *The Economic Journal*, JSTOR, vol. 53, no. 210/211, Jun–Sept, 1943, pp. 202–211

trate în bănci erau eficiente în mobilizarea resurselor pentru investițiile firmelor deja existente, care foloseau tehnologii existente, dar se dovedeau mai puțin favorabile creșterii într-o perioadă de incertitudine tehnologică. Protecțiile folosite și costurile statului bunăstării⁵¹, reprezentau acum un obstacol în calea creșterii.

Participarea statului care era motorul investițiilor și progresului tehnic, nu mai constituia un mecanism eficient pentru alocarea resurselor în această nouă eră de majoră incertitudine tehnologică. Erau din ce în ce mai mult inclinate spre interesele speciale și utilizate pentru salvarea firmelor în pierdere și pentru susținerea industriilor în declin. Succesul cu care Europa a exploatat oportunitatea de recuperare și convergență a provocat dificultăți succesive. Durata și persistență instituțiilor, care au operat în beneficiul Europei după cel de-al doilea război mondial, acum constituiau mai mult un obstacol în fața creșterii decât un atribut pozitiv.

În Europa de Est această problemă a dezvoltării s-a manifestat în formă extremă. Economii planificate centralizate erau incapabile de inovare. Slăbiciunea planificării centralizate bântuia Europa de Est, tehnologia fiind în zadar fără inovare.

Natura conflictului a permis Europei Occidentale de a profita de securitatea garantată de SUA. O mică cheltuială pentru apărare a permis țărilor din Europa Occidentală să aloce o cota mai mare din venituri și din investițiile publice celor private. Rolul secundar pe care Europa l-a jucat în conflictul dintre marile puteri, i-a adus un dividend de pace, care a echilibrat resurse pentru formarea capitalului productiv. Europa de Est a primit un dividend asemănător; importa energie și materie primă din Uniunea Sovietică la prețuri inferioare celor de pe piață, în schimbul prezenței trupelor sovietice pe teritoriu.

Războiul Rece a favorizat integrarea regională. America nu ar fi putut simți crearea unei uniuni vamale a statelor europene, care să discrimineze exporturile americane, doar cu condiția priorității alocate obiectivului de construire a unui parapet în fața comunismului. Iar sovieticii nu ar fi insistat atât pentru integrarea blocului oriental, dacă nu ar fi avut exemplul Europei Occidentale. Integrarea europeană nu a fost niciodată o chestiune de influență externă.

Aceasta ne face să luăm în considerare un alt aspect al moștenirii care a avut atâtea implicații în experiența postbelică europeană. Vechiul continent a moștenit („o venă”) profundă și persistentă de gândire integraționistă. Integrarea Europeană este legată de cel mai amplu proces de globalizare și este

---

⁵¹ „welfare state” s-a afirmat în sec XX, luând forma a două modele: modelul statului socialist al bunăstării, fondat pe economia socialistă și modelul statului capitalist al bunăstării, fondat pe economia de piață

Respect pentru oameni și cărți

favorizată la rândul ei de progresul tehnologic, care reducea costurile tranzacțiilor internaționale. Dar integrarea în Europa a fost prea rapidă și prea susținută. În anii '50 șase țări europene au pus sectorul cărbunelui și al oțelului, sub control multinațional fapt ce ar revitaliza întreaga economie europeană prin procese de comunitate similare. În anii '60 Europa a fost prima mare regiune care a construit o uniune vamală completă. Un astfel de rezultat a fost întărit de crearea pieței unice, în care barierele frontierelor au fost dizolvate de recunoașterea mutuală a dogmelor naționale și de aplicare a unei politici europene unice asupra concurenței; după care instituirea monedei unice, euro, a cărei emisii este transmisă unei instituții transnaționale, Banca Central Europeană.

Din punct de vedere economic este vorba despre rezultate importante. Au asigurat guvernele Europei Occidentale asupra faptului că capacitatea industrială a Germaniei ar fi fost implicată în scopuri pacifiste, permițându-i-se să fie eliminate limitările privind producția industrială germană. Au dat un mare impuls comerțului intraeuropean și au încurajat restructurările orientate pe exporturi. Au exportat produse protejate de valurile concurenței și au susținut eforturile pentru tranziții de la creștere extensivă la creștere intensivă. Au crescut lichiditatea și eficiența piețelor financiare europene. Au contribuit la consolidarea stabilității economice și financiare în contrast cu dezvoltarea din anii '30.

Instituțiile integrării europene au fost proiectate pentru a rezolva o serie de probleme specifice după război. Exista interesul ancorării Germaniei la Europa și asigurarea că cel mai mare producător de bunuri de capital de pe continent, ar aplica puterea ei industrială scopurilor pacifiste. Erau proiectate pentru a oferi legitimitate guvernelor naționale, lăsându-le libere puterile de stabilizare și coordonare pentru stimularea creșterii capacității productive. Au promovat solidaritatea internațională cerută de conflictul celor două mari puteri: SUA care încuraja aliații europeni occidentali în a construi legături mai strânse din punct de vedere economic și politic, în timp ce Uniunea Sovietică a interzis participarea statelor din Estul Europei, care puteau a fi tentate de inițiativele integratoare din Vest. Instituțiile integrării europene au constituit un alt aspect decât acel capitalism coordonat⁵².

În anii '70 – '80 au fost realizate multiple eforturi pentru adaptarea acestor instituții la provocările erei postbelice, venirea unei economii mai competitive și la un nivel mai mare de inovare⁵³. Sistemul Monetar European din 1979

⁵² Barry Eichengreen, *La nascita dell'economia europea. Dalla svolta di 1945 alla sfida dell'innovazione*, Traduzione di Luca Fantacci, Ed. Il Saggiatore, Mulino, 2009, pp. 3–13

⁵³ Vezi Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare

răspundea prăbușirii sistemului de schimb fix al pactului Bretton Woods, înstituirea unui sistem de schimb fluctuant. Actul Unic European din 1986 integrând piața produselor țărilor europene a contribuit la crearea unui ambient competitiv. La rândul său, concurența a crescut presiunea adaptării, punând firmele în fața schimbării sau a dizolvării. Deoarece concurența pe piața produselor este foarte importantă pentru explicarea rapidei difuzări de noi tehnologii, în special a tehnologiei informatice, este important de reținut că competiția pe astfel de piețe a fost foarte benefică pentru productivitate bazată pe inovare.

Încă o dată existau limite de eficiență, o multitudine de instituții moștenite din trecut trebuiau adaptate la circumstanțe în schimbare. Piețele europene au fost acuzate ca sunt puțin flexibile și rigide. Statul bunăstării este acuzat de descurajarea muncii. Economia este judecată ca fiind stagnantă. Populația nemulțumită și neproductivă. Într-o lume compusă din piețe impredictibile și o intensă competiție globală, se ridică tot mai multe dubii asupra sustenabilității modelului european.

Obiectivele de reconstrucție separate fiecărui stat națiune din Europa Occidentală au scos în evidență faptul că acestea nu erau conștiente de problemele și implicațiile pe care reconstrucția le implica. În analiza reconstrucției, statele au pornit de la presupunerea faptului că cadrul internațional din anii '30 nu va permite achiziționarea obiectivelor economice naționale. Multe dezbateri politice se axau în jurul capitalismului, dacă acesta ar fost sau poate fi o formă apropiată de organizare pentru atingerea obiectivelor postbelice naționale, sociale și economice. Chiar dacă natura radicală a argumentelor folosite nu corespundea unei înțelegeri radicale egale a problemelor implicate, posibilitățile fundamentale ale schimbării economice și sociale au fost cercetate frecvent în perioada imediat după război.

Planurile și propunerile internaționale care se ocupau de aceasta problema sunt cele care au apărut în cadrul Conferinței Națiunilor Unite la Bretton Woods în iulie 1944. Acordurile libere în ceea ce privește funcționarea viitorului economiei internaționale au luat numele de „Sistemul Bretton Woods”. Acest sistem a început să funcționeze, imperfect după 1945 iar în ciuda câtorva obstacole, a atins apogeul în 1958, și a sfârșit odată cu prăbușirea din 1971, când convertibilitatea dolarului în aur la un preț fix a fost sfârșită, eliminând astfel scopul principal, acela de garant, al ratelor fixe de schimb internațional de care sistemul depindea. Istoria economiilor internaționale de după război a cunoscut două perioade: perioada sistemului Bretton Woods și perioada ratelor de schimb fluctuante, care a urmat sistemului Bretton Woods. Ar fi fost de neconceput dacă țările Europei Occidentale nu ar fi divizat chiar ele o formă de cooperare economică internațională mai apropiată de obiectivele lor naționale, decât o combinație de maturare a angajamentelor principale, precis

Respect pentru oameni și cărți

definire, dar inadecvate, cu instituțiile pe care Bretton Woods le-a produs. Acordul Bretton Woods a consumat o lume în care cele mai multe dificultăți de după război (ale comerțului internațional și ale balanței de plăți) se vor dovedi temporare, vor fi reduse de programele finanțate în dolari și care în 1947 nu vor mai fi semnificative.

Raportul de convertibilitate liră sterlină-dolar va plasa lumea progresului prin intermediul comerțului și plăților bazate pe un sistem înregistrat la o rată de schimb fixă. Într-o oarecare măsură această situație a fost provocată de Keynes și alții care au îndemnat SUA ca sistemul Bretton Woods să susțină din exterior fluxul de aur și dolari la un nivel ridicat pe perioada de recuperare. America a îmbrățișat creditarea guvernului, în care singurul împrumut oferit Marii Britanii în 1945 a constituit circa 40%, dolari creditari, cumpărați de la Guvernul American, bunuri lăsate în toată lumea, programe speciale de salvare guvernamentală pentru zone ocupate, la fel ca și generosul fond UNRRA, reprezentând 74% din veniturile încasate de SUA⁵⁴. Totalul cheltuielilor în Europa de Vest între 1945 și 1947 a fost de 10.098 milioane de \$.

Fluxul de capital privat american, de altfel foarte scăzut, nu s-a diminuat în 1947⁵⁵. Calendarul de criză a comerțului și schimbului nu se poate atribui scăderii dolarului american, ci la creșterea de către Europa de Vest cu o aprovizionare relativ constantă de dolari și cu o rată crescută de fluctuație a aurului în interiorul SUA. Perioada de deficit a dolarului în balanța de plăți internaționale din vara lui 1947 s-a datorat accidentului de la Washington și inadecvențelor guvernamentale din Europa. Nu exista nici un plan în Washington pentru a face față distrugerilor decontării economice de după război, cu excepția cazului în care Bretton Woods ar fi fost salvat pur și simplu ca și mecanism, de către deflația europeană.

Faptul că nu au existat astfel de planuri sau pronunțări publice care să reflecte o adevărată înțelegere a eventualelor situații înseamnă ca problemele comerțului care au avut loc în vara anului 1947 au produs tensiuni. Politicile și ambițiile europene nu erau compatibile cu aranjamentele Bretton Woods.

Viteza cu care evenimentele politice s-au mutat este mai puțin surprinzătoare dacă ne întrebăm ce planuri pentru întâmpinarea crizei au avut țările din Europa Occidentală. Chiar și sub noul val de austeritate, introdus pe măsură ce pierderea de dolari s-a accelerat, programele politice și economice ale

⁵⁴ Nathan Brodsky, "Some aspects of international relief", in *The Quarterly Journal of Economics*, vol 62, no. 4, Aug, 1948, pp. 596–609

⁵⁵ USECA, *The sterling Area*, pp. 128–129. Investițiile private ale SUA nu au fost mai mari decât în 1930, în principal din cauza activităților câtorva mari firme în domeniul prelucrării și distribuirii de petrol. 10 firme americane cu sucursale în străinătate au fost responsabile de ~75% din ieșirile nete în 1947. OEEC *Report on International Investment*, Paris, 1950, pp. 22–23